

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ САМОСТІЙНОСТІ У СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ВУЗІВ

НОВОСАДОВА С. А.

svetlananovosadova8@gmail.com

викладач кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання

Житомирський державний університет імені Івана Франка

м.Житомир, Україна

ПЛЮЩИК Є.В.

elizavetapluschnik42@gmail.com

старший викладач кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання

Житомирський державний університет імені Івана Франка

м.Житомир, Україна

Стратегічні завдання реформування освіти в Українській державі відображені в основоположних документах – Законі України „Про вищу освіту,” Національній доктрині розвитку освіти та Концепції гуманітарної освіти України полягають у підвищенні уваги до становлення особистості, здатної до творчості та професійного зростання. Важливим показником професійного становлення майбутнього вчителя є вміння самостійно засвоювати та творчо застосовувати знання на практиці.

Проблема формування творчої самостійності особистості завжди знаходиться в колі уваги вітчизняних дослідників на різних періодах розвитку педагогічної науки і практики. Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що дана проблема досліджувалася багатьма провідними вченими-педагогами (С. Вітвицькою, І. Лернером, М. Махмутовим, В. Онищуком, П. Підкасистим, М. Скаткіним, Н. Талізінною, Т. Шамовою, Г. Щукіною та ін.). Психологічний її аспект висвітлено в працях Б. Анан'єва, Л. Виготського, І. Гальперіна, Д. Дубравської, Д. Ельконі шляхи їх досягнення і виконувати прийняті рішення»на, С. Рубінштейна та ін.

Психологічна енциклопедія визначає «самостійність» як «вольову якість особистості, яка полягає в умінні за власною ініціативою ставити перед собою цілі, без сторонньої допомоги знаходити шляхи їх досягнення і виконувати прийняті рішення». [7] Вчені-психологи вбачають в ній генералізовану якість особистості, яка проявляється в ініціативності, критичності, самооцінці та відчутті особистої відповідальності за свою діяльність, вчинки та поведінку і пов'язують її з активною роботою розуму, почуття та волею.

Проблема особистості та її розвиток був в центрі уваги психологів-гуманістів А. Маслоу та К. Роджерса. Вони концентрували увагу на проблемі розвитку активності особистості, її креативності, відповідальності тощо.

У вітчизняній психології вихідним є принцип цілісності психічного життя особистості, взаємозв'язку психічних процесів і властивостей особистості у діяльності. Самостійність як одна з вольових рис характеру, полягає у вмінні орієнтуватися на власний досвід, знання й переконання, а не на тиск чи прохання з боку інших. Самостійною варто вважати людину, якій притаманна сильна воля. У загальній формі самостійність визначається як важлива якість особистості, що лежить в основі творчої спрямованості людини, продуктивності її діяльності.

Самостійність як когнітивний стиль особистості представлена в сучасних психологічних дослідженнях. Представники даного напрямку трактують людину як діяльну, активно сприймаючу інформацію, яка керується у своїй мисленевій діяльності певними планами, правилами, стратегіями.

Г. Ципін зауважує, що самостійне засвоєння знань змінює свідомість людини. Вчений наголошує, що неможливо передавати знання в готовому вигляді, людина як суб'єкт розвитку повинна взяти ці знання самостійно. Вчити вчитися, на думку дослідника, це не лише залучення молоді особистості до самостійної діяльності, формування необхідних вмінь та навичок – це одночасне формування визначених життєвих та професійних позицій, які направлені на саморозвиток та самоактуалізацію. [8]

І. Бех розглядає самостійність в руслі виховання і визначає її як діяльність, що здійснюється під впливом внутрішніх потреб і постійно діючих

сил зовні. Дослідник переконаний, що те, що добуто в результаті пошуку, психічного напруження є справжнім особистісним надбанням і тому визначає таку діяльність як творчу. Він зазначає, що до творчої самодіяльності, яка є можливістю самопізнання, самоствердження та самореалізації, потрібно цілеспрямовано готувати [2]

В етимологічному словнику української мови самостійність (корінь „сам” споріднене з грецьким „один” та латинським „один раз”) трактується як уміння діяти без сторонньої допомоги або керівництва. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови „самостійність” визначається, як уміння діяти без сторонньої допомоги або керівництва, позбавлений сторонніх впливів, оригінальний. Український педагогічний словник пояснює самостійність, як „одну з властивостей особистості”, що характеризується двома факторами: по-перше, сукупністю знань, умінь і навичок, якими володіє особистість; по-друге, ставлення особистості до процесу діяльності, її результатів і умов здійснення, а також зв'язками з іншими людьми, які складаються в процесі діяльності [4].

Поняття „самостійна робота” є багатограним, тому використовується різними авторами в різному значенні У педагогічних дослідженнях чітко розмежоване поняття „самостійна діяльність” та „творча самостійна діяльність”. Науковці, які досліджують самостійну роботу у вищій школі (С. Архангельський, М. Гарунов, С. Зінов'єв, П. Підкасистий та ін.) також вкладають у термін „самостійність” різний зміст. С. Архангельський трактує це поняття як самостійне набуття знань, пошук необхідної інформації для розв'язання учбових задач. О. Молібог, І. Малкін визначають „самостійну роботу” як діяльність, яка складається з багатьох елементів: творче сприймання та осмислення учбового матеріалу, підготовка до практичних екзаменів, заліків, виконання курсових та дипломних робіт. У своїх дослідженнях до самостійних робіт творчого типу відносять такі роботи, в яких учень створює щось нове, оригінальне, що виражає його індивідуальні нахили.

Самостійна робота у вищій школі є специфічним засобом організації й управління самостійною діяльністю у навчальному процесі. З одного боку вона являє собою навчальне завдання, тобто об'єкт діяльності студента, запропонований викладачем чи передбачений програмою, посібником, а з іншого — спосіб діяльності, яка спрямована на виконання відповідного учбового завдання, для отримання зовсім нового, раніше невідомого їй, знання, або для поглиблення вже наявних знань. Творча самостійна робота характеризується тим, що учень самостійно:

- а) здобуває нові знання (нові для нього, а не для суспільства);
- б) використовує відомі способи рішення в новій ситуації;
- в) знаходить нові для нього способи рішення проблемних задач;
- г) створює нові (типові та нетипові) задачі;
- д) створює нові моделі

Самостійну роботу ототожнюють з самоосвітою. Науковці (М. Князева, А. Алексюк В. Буряк, В.Лозова, Г. Сорока та ін) переконані, що нічому не можна навчити, можна навчитися. Самостійність передбачає володіння складними вміннями і навичками, бачити сенс та мету роботи, організацію власної самоосвіти, вміння по-новому підходити до вирішуваних питань, здатність до творчості

В системі показників, що характеризують навчальну творчу діяльність, зазвичай, важливими є такі: самостійність, ініціативність, творча активність. Тому можна зробити висновок, що будь-яка творча діяльність учня передбачає його самостійність у процесі навчання. Але самостійна робота буде творчою лише за умови, якщо вона зумовлює мислительні та практичні дії школяра, певним чином організовані вчителем, на критично-творчому та творчому рівнях.

Група вчених (Л. Качалова, Д. Качалов, А. Качалов та ін.) беручи до уваги різні точки зору розуміння самостійності, звертають увагу на те, що творчу самостійність можна розуміти в двох аспектах: як якість людини, яка відображає ставлення людини до пізнання, його результати та умови здійснення, відношення до навчальної діяльності як творчої, яка здатна

піднести набуті знання на вищий рівень та як діяльність, яка проявляється в самоуправлінні процесом творчого перетворення цілей та результатів учіння. Отже, на думку вчених-педагогів, творча самостійність як діяльність — це ціле направлена, керована самим суб'єктом творча діяльність; як якість особистості, що об'єднує в собі прагнення до пізнання, перетворення своїх знань на основі творчого пошуку і створення нового, оригінального продукту

Творча самостійність становить важливе явище в педагогіці і традиційно в музичній педагогіці. Дана проблема не є новою. Вона з'явилася з першою згадкою про посаду вчителя музики, яка передбачала творчу спрямованість його діяльності. На неї були спрямовані педагогічні погляди Я. Коменського, Ж-Ж. Руссо, Е. Жак-Далькроза.

Проблема творчої самостійності залишається пріоритетною у системі підготовки сучасного вчителя-музиканта. Вона виступає як складова його виконавської та теоретичної підготовки, сприяє професійному самовдосконаленню та самореалізації.

У дослідженнях сучасної музично-педагогічної науки проблема «творчої самостійності» майбутнього вчителя музики представлена як невід'ємний компонент професійного навчання, професійна якість, метод навчання та творчий потенціал особистості. Це підтверджує її багатопрофільність та творчу спрямованість

Вчений-педагог-музикант О. Рудницька в своїх працях розрізняє поняття „самостійна робота” та „самостійність”, і вважає, що різниця між ними полягає у характеристиці пізнавальної діяльності суб'єкта навчання. Під «самостійністю» вона розуміє властивість та внутрішню сутність діяльності особистості, її інтелектуальну сторону. Її особливість полягає у здатності планувати та реалізовувати власну діяльність на основі набутих знань, умінь і навичок, які є основою розвитку особистості. Цілісний розвиток особистості науковець розглядає у контексті навчально-виховного процесу. Основними функціями його становлять пізнавальна, перетворювальна та творча, які взаємопов'язані та взаємозалежні. Пізнавальна та перетворююча функції реалізуються в рамках заданих ситуацій, творча завжди пов'язана з виходом за

ці межі і визначається непередбаченістю дій та проявом рис самовираження. Це підкреслює творчу сутність самостійності. [9]

Розмаїтість трактування цієї категорії залежать від того, який зміст вкладено в слово „самостійність”.

Ряд сучасних науковців-музикантів самостійність майбутнього вчителя музики пов’язує з самоосвітою, тобто з пізнанням, що проявляється у вивченні спеціальної літератури, в процесі аналізу якої, він відкриває для себе нові зв’язки та закономірності. Пізнавальна діяльність вчителя-музиканта має ознаки творчості, до яких відносяться продуктивність, евристичність мислення, винахідливість. Окрім того, в процесі пізнавальної діяльності відбувається інтелектуальний розвиток, набуваються відповідні знання, формується комплекс вмінь та навичок, відповідні емоційно-вольові якості особистості. Пізнавальна діяльність взаємопов’язана з пошуковою роботою, основу якої становить творчість. Творчість постає як «відкриття для себе» і як «відкриття для інших». Це створює умови для розвитку наукового мислення, що сприяє розуміння наукових досліджень та відкриттів, пізнавальних інтересів, формує потребу в самоосвіті.

Теоретична модель пізнавальної самостійності майбутнього вчителя музики ґрунтується на таких принципах, як: «цілісність (як системне відображення діяльності у сукупності її головних складових); взаємодоповнюваність і єдність пізнавальних дій (для досягнення позитивного результату в самостійній навчальній діяльності); динамічність (як відображення послідовності розвитку пізнавальної самостійності з підвищенням рівня музично-теоретичних знань, умінь); відкритість (як можливість використання моделі для удосконалення загальної музичної підготовки майбутнього фахівця).

Творча самостійність являється невід’ємним компонентом професійного навчання майбутнього вчителя музики. Дослідження Т. Панасенко розкривають зовнішню та внутрішню сторони самостійності, які знаходяться в постійній взаємодії та єдності. Перша – обумовлює виховні функції, спрямованими на розвиток творчих можливостей студентів, а друга – мотиваційні, пізнавальні, орієнтаційні, художньо-творчі функції, які безпосередньо виконує студент.[6]

І. Скляренко розглядає самостійність майбутнього вчителя музики в контексті професійного самовдосконалення, яке включає продуктивне рішення ряд послідовних алгоритмів, серед яких — розвиток потреби у професійному самопізнанні та самовдосконаленні, накопиченні знань, умінь, навичок та їх реалізація в «реальному художньо-педагогічному процесі». [10]

У дослідженні І. Бабакової самостійність майбутнього вчителя музики становить професійну якість, яка визначається в „педагогічно-професійній активності; в здатності мати і висловлювати власну точку зору, в застосуванні професійно необхідних знань та вмінь, в наявності професійного інтересу, що адекватний емоційно-вольовому стану в педагогічних ситуаціях”, здатності органічно об’єднувати внутрішнє формування оригінального образу та дійсному виконанні музичного твору. Науковець звертає увагу на те, що це процес індивідуальний, який визначається сукупністю ціннісно-мотиваційної, розвиненої емоційно-вольової і орієнтаційної сфери. [1]

С. Олійник визнає самостійність вчителя музики творчою, оскільки та виступає в контексті творчого потенціалу особистості. Творчий потенціал, на її переконання, становить якісну ознаку професіоналізму вчителя-музиканта, забезпечує актуалізацію професійно-важливих умінь і навичок. Дослідниця визнає його функціональною характеристикою і «внутрішньою силою та енергією суб’єкта творчості». Мірою сформованості та розвиненості творчого потенціалу виступає творча діяльність. [5]

«Самостійність» як метод навчання майбутнього вчителя музики представлений у дослідженнях В. Юрчак. За її визначенням самостійна робота допомагає виділити індивідуальні здібності особистості, сприяє „формуванню у студентів навичок самостійної діяльності, розвитку вольових якостей, умінь долати труднощі, впевненості в своїх діях, стимулює до подальшої навчальної діяльності, найяскравіше виділяються індивідуальні здібності особистості”. [11]

Аналізуючи всі підходи до визначення самостійної роботи, зазначаємо, що її роль в учбовому процесі завжди була усвідомлена. Враховуючи думки дослідників, можна зробити висновок, що самостійне здобування особистістю

нових знань — це процес творчий, який формує її інтелект та характер, сприяє глибокому і міцному засвоєнню знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабакова Інна Петрівна Самостійна робота як фактор удосконалення процесу підготовки майбутнього вчителя музики 13.00.04. – теорія та методика професійної освіти – 164 с. Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова, 1998).
2. Бех І. Виховання особистості: у 2кн. Кн.2: Особистісно орієнтований підхід:науково-практичні засади /І.Д.Бех. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
3. Вікова та педагогічна психологія. Навч. посіб. /О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. — К.:Просвіта, 2001. —416 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник – Київ, Либідь, 1997. –376 с.
5. Олійник Світлана Василівна Формування музично-творчого потенціалу майбутнього вчителя початкових класів: Дис...канд.пед.наук: 13.00.02 – Ж., 2005. – 226 с., С 85)
6. Панасенко Тетяна Григорівна Формування музично-аналітичних умінь студентів (на матеріалі курсу «Сольфеджіо»)13.00.02 – теорія і методика навчання музики і муз виховання Дис. .. канд.пед.наук -- 194 с. Київ, 2001 .
7. Психологічна енциклопедія/Автор упорядник О. М. Степанов. – К:Академвидав, 2006 –4243 с. С.315
8. Психология музыкальной деятельности: Теория и практика:Учеб. пособие для студ. муз. фак. высш. пед. учеб. заведений /Д. К. Кинарская, Н. И. Киященко, К. В. Тарасова и др.; Под ред. Г. М. Цыпина. – М.: Издательский центр „Академия”, 2003. – 369 с., С.321 – 325.
9. Рудницька О.П. Педагогіка загальна та мистецька: Навчальний посібник — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2005. — 360 с(

10. Скляренко Інна Юріївна Професійне самовдосконалення в процесі підготовки майбутніх вчителів музики 13.00.04 --теорія та методика проф освіти Дисертаціякад.пед.наук --- 243 с. Київ, 2009
11. Юрчак Вікторія Володимирівна Диференційований підхід у музично-теоретичній підготовці майбутніх учителів музики 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти Дис. .. канд. пед. наук., Кіровоград,2011р. --- 286 с. С.98).

-